

УДК 37.018

Р. З. Даниляк

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка (Україна)*

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРІВ ДИТЯЧИХ ЖУРНАЛІВ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ МЕДІАПРОДУКЦІЇ

Дидактичні особливості жанрів дитячих журналів як навчальної медіа продукції. В статті виявлено дидактичні особливості жанрів дитячих журналів як навчальної медіа продукції; встановлено її жанрову типологію, поєднання пізнавальної і розважальної мети, що дозволяє використовувати дитячий журнал в умовах сім'ї та школи як різновид дидактичного матеріалу.

Didactic features of genres of children's magazines as educational media products

Danilyak R. Didactic features of genres of children's magazines as educational media production. In the article are revealed the didactic features of children's magazines genres, as educational media production; is established its typology genre, syncretism of cognitive and entertaining targets, that allows to use children's magazine within family and school as a kind of didactic material.

Дидактичні особливості жанрів дитячих періодичних видань та використання їх виховного потенціалу розширює у системі суб'єктів (творці часопису/автори – учень/читач – батьки/вчителі) можливості педагогічної взаємодії як основи процесу виховання. Становлення молодших школярів здійснюється художньо-естетичними, пізнавальними та розвивальними засобами форми і змісту дитячої періодики у її друкованій та електронній версіях, реалізує мету виховання гармонійно розвиненої особистості, уводить дитину у світ соціокультурної дійсності, яка заснована на морально-етичних нормах та цінностях, що є складовою комплексу проблем медіа освіти в межах сім'ї та школи.

Метою медіаосвіти є формування медіаобізнаності, медіаграмотності і медіакомпетентності відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дитини, загальнолюдських чеснот та ідеалів. Таким чином сучасні дитячі періодичні видання є важливим та дієвим засобом виховання особистості молодшого школяра у процесі медіаосвіти.

Стан розробленості проблеми виявляє міжгалузевий рівень, її вирішення потребує інтеграції наукового знання у сфері педагогіки, психології, журналістики. Серед закордонних учених проблемою виховання гармонійної особистості в процесі медіаосвіти займалися Дж. Гербнер, С.фон Файлітцен, К. Тайнер; водночас К. Безелгет, Е. Харт, Б. Мак-Махон ставлять вимогу її відповідності морально-демократичним нормам суспільства; О.В. Федоров, Я.М. Засурський

та О.Л. Вартанова розробили понятійно-термінологічний апарат проблеми медіа освіти, узагальнили теоретичну базу, розробили концепцію шкільної медіа освіти як одного з потужних інструментів профілактики асоціальної поведінки молоді, запобігання шкідливому впливові медіа на молодіжне середовище.

В Україні проблема медіа освіти набула концептуального висвітлення в останні десятиліття науковими здобутками В. Бакірова, М. Ватковської, Н. Габора, С. Гончаренка, Н. Задорожної, В. Іванова, Т. Іванової, Т. Кузнецової, А. Литвина, Г. Онкович, Б. Потятиника, Г. Почепцова, В. Синьова, М. Слюсаревського, Л. Стародубцевої, А. Г. Шевцова, І. Чемериса, О. Янишина та ін. Однак, проблема дидактичних особливостей жанрів дитячих журналів та використання виховного потенціалу медіапродукції є недостатньо дослідженою, що й зумовило вибір теми нашої статті.

У дослідженні нашої проблеми опираємося на Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. [4], Державну програму «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 рр.» [3], Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні [5] та ін.

Шляхом спорадичної вибірки здійснимо всебічний аналіз одного із номерів дитячого журнального видання. У фонді Державного архіву друку Книжкової палати України, бібліотечних фондах зберігаються зокрема вітчизняні дитячі періодичні видання, що функціонують у сучасному інформаційному просторі у друкованому вигляді українською, російською та англійською мовами. Станом на січень 2015 р. за даними Каталога періодичних видань України їх зареєстровано 140, зокрема: дитячі журнали «Барвінок», «Богдан», «Пізнайко», «Водограй», «Вінні та його друзі», «День ангела», «Диво-деревце», «Зернятко», «Зростаємо разом», «Колобочок», «Куля», «Професор Крейд», «Смайлик», «Яблунька», «Rosnyko» (англ.); пізнавальні і розвиваючі газети «Зайчик», «Казковий вечір», «Новачок»; літературна газета для старшого дошкільника і молодшого школяра «Настенька» (рос.) та ін. Дитячі періодичні видання є, водночас, об'єктом і засобом медіаосвіти молодших школярів.

Однією із форм медіаосвіти, як зазначено у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, є сімейна медіаосвіта, адже життєвий дозвіллевий простір сім'ї наповнений значною кількістю медіазасобів. І якщо в сім'ї є дитина молодшого шкільного віку, забезпечити її потребу в розвагах, грі, пізнанні і розвитку повинне, зокрема, дитяче періодичне видання, яке може бути придбане у торгівельній мережі, або ж надходити поштою на умовах передплати. Доцільно також використовувати мережу інтернет.

Важливими психолого-педагогічними аспектами вирішення проблеми медіаосвіти засобами дитячих періодичних видань є врахування вікових, фізичних, фізіологічних особливостей дитини як її (освіти) суб'єкта у системі: творці

часопису/автори – учень/читач – батьки/вчителі. Мова йде, перш за все, про шлях пізнання оточуючого світу і себе в ньому: від чуттєвого, емоційно-образного до раціонального, інтелектуально-понятійного. Знайомство дитини з черговим номером журналу чи газети забезпечує діяльність, засновану на візуальному, вербальному, тактильному контакті як з формою, так і змістом цього засобу медіаосвіти. Визначаючи дискурсивні характеристики журналів для дітей (розважальні, пізнавальні, розвивальні), І. Круть вказує на своєрідність самого об'єкта, адже тексти дають пізнавальну, навчальну інформацію; розвивають, соціалізують особистість, але обов'язково в ігровій формі – коли читання довільне, поєднане з ілюстрацією та можливістю гри [6]. Цьому процесу сприяє розмаїття жанрів дитячого журналу.

Встановлюючи особливості жанрів журнальної дитячої періодики, керуємося літературознавчим визначенням жанру як типу літературного твору, одного з елементів класифікації літературного матеріалу, що позначає літературні твори, які умовно об'єднуються за певною структурою та спільними ознаками зображення дійсності [7, с. 406–407]. Таким чином, поняття жанру вказує на тип художнього твору у єдності його форми і змісту. Слід пам'ятати, що мова медіапродукції, яка постає перед читачем, – це метамова інтегруючої соціальної комунікації, суб'єктами якої є автор (журналіст, інтерпретатор події, явища або іншого тексту) та читач, яким у межах нашого дослідження є молодший школяр, а також дорослі члени його сім'ї (брати, сестри, батьки, бабусі, дідусі), вчителі, вихователі.

На формування і визначення жанрів дитячих журналів, у формі яких перед читачем постає підготовлений матеріал, впливає зміст твору, його проблематика і тематика; спосіб оповідання і відтворення подій і явищ, система образів, героїв; ставлення автора до зображуваного; способи і прийоми зображення; зображально-виражальні засоби; стильова манера; пафос твору; характер конфліктів та їх розвиток у сюжеті.

У науці про журналістику прийнято розрізняти фактографічні, аналітичні та образні жанри, які опосередковують певні рівні проникнення у зміст та забезпечують пізнання суб'єктом зображуваного об'єкту шляхом від первісного чуттєвого споглядання до абстрагування, теоретичного освоєння його і далі – до створення збагаченого, більш повного конкретного образу предмета.

На основі способів відображення дійсності А.А. Тертичний виділяє три головних жанрових групи періодичних видань: інформаційні, аналітичні та художні жанри. Ознаками *інформаційних жанрів* (замітка, бліц-опитування, інформаційний звіт, питання – відповідь, репортаж та ін.) є оперативність, відповідність інтересам аудиторії, фактична точність (релевантність), зрозумілість для аудиторії суті повідомлення, стислість інформації. *Аналітичні жанри* (бесіда,

коментар, рецензія, огляд, прогноз, версія, рекомендація тощо) розкривають причинно-наслідкові зв'язки між явищами, аналізують їх, тлумачать і таким чином відповідають на питання: як? чому? з якою метою? У жанрах *художньої публіцистики* (нарис, фельетон та ін.) визначальним є наявність образу, а аналіз і повідомлення фактів мають другорядне значення. Функція художньої публіцистики – у розкритті типового, загального, через індивідуальне, окреме. Тут важливим є поєднання рівнів тексту: рівень автора – героя – читача. Поєднуючи логіко-понятійний аналіз з образним, художня публіцистика здатна пояснити найскладніші і суперечливі соціально-моральні та морально-психологічні аспекти ситуацій [11]. Вербальний виклад матеріалу у будь-якому жанрі доповнюється різними формами передачі інформації – текст, фото, малюнок тощо. Специфікою жанрової організації дитячого журналу є поєднання пізнавальної, виховної, розвиваючої і розважальної складової журнального матеріалу, що дозволяє трактувати його зміст в єдності із формою як різновид *дидактичного матеріалу*.

Дидактичний матеріал – це особливий тип наочного навчального посібника, що забезпечує самостійну роботу в класі і вдома або ілюструє теоретичний матеріал на уроці, дозволяє провести навчальний дослід чи експеримент. Відповідно до мети використання є такі різновиди дидактичних матеріалів: *дидактичні тексти*; *узагальнені плани деяких видів пізнавальної діяльності*, наприклад, підготовки і проведення експерименту, вивчення фізичного приладу, проведення певного дослідження тощо; *пам'ятки (інструкції)*, які формують логічне мислення у процесі порівняння, узагальнення, класифікації, аналізу, синтезу, уміння порівнювати, аналізувати, доводити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати; *завдання різного рівня складності* (репродуктивного, творчого): з проблемними питаннями, на розвиток уяви і творчості, експериментальні завдання; *узагальнена діяльнісна модель експерименту*, формулювання висновку за наслідками експерименту; *малюнки з поясненнями*, планом виконання завдань, з вказівкою типу завдань та ін.; *алгоритм виконання завдання*; *тести* з можливістю самоконтролю [1]. Підбір матеріалу у статтях дитячих журналів відповідає основним традиційним принципам дидактики: науковості, систематичності та послідовності, наочності, свідомості й активності дитини, доступності, забезпечення міцності отриманих результатів, зв'язку із життям, теорії з практикою, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів [9, с. 111].

Більшість рубрик сучасних журнальних видань для дітей, що відповідають жанровій диференціації матеріалу, пропонують пізнавальну інформацію енциклопедичного характеру, розвивають інтелект молодшого школяра, логічне мислення, ознайомлюють дітей з образним словом, літературними жанрами,

творчістю дитячих письменників, конкурсами, пропонують творчі задачі, завдання, інформацію про етику поведінки, спілкування, відомості про улюблених (уявних та реальних) героїв, поради тощо.

На прикладі одного із номерів журналу «Вінні та його друзі» [2] детально проаналізуємо жанри та виявимо дидактичні особливості навчального матеріалу. Аналізований журнал можна трактувати як пізнавально-розважальний, оскільки у ньому присутні інформативно-пізнавальний, художній матеріал. Слід пам'ятати, що поняття «розважальний» із значенням «те, що розвеселяє, розважає людину», «те, що заспокоює, утішає кого-небудь у горі, нещасті і т. ін.; утіха» [10, с. 621], має суб'єктивне ціннісне забарвлення і пов'язане не лише з художньо-естетичною, але й пізнавально-інтелектуальною діяльністю. Поєднання пізнання і розваги відповідає засадам особистісно орієнтованого навчання і виховання, які засновані на повазі до дитини, створенні умов в сім'ї і школі для її самопізнання і саморозвитку.

В аналізованому номері журналу домінують *художні* жанри, засновані на переказі сюжетних моментів популярної повісті-казки класика дитячої англійської літератури Алана Александера Мілна (1882–1956) «Вінні-Пух та його друзі» [8]. Це художні «оповідки» за сюжетами твору: «Щітка з хвоста, а хвіст із щітки», «Ой, страхач за вікном!», «Тигрик заплутався», «Хвіст заспівав!», які належать до *аналітичних*, оскільки самостійне читання тексту молодшим школярем, чи за участю дорослого в умовах сім'ї (тато, мама, дідусь, бабуся, брат, сестра) та школи (вчитель, вихователь) передбачає аналіз описаних подій, явищ, героїв та їх вчинків, трансформацію отриманих на художньо-естетичному рівні відчуттів і вражень у систему оціночних понять і суджень. Застосування методу бесіди, постановка дискусійних запитань, коментар оповідача у тексті чи дорослого під час читання допоможуть дитині встановити причинно-наслідкові зв'язки у перебігу зображуваних подій та явищ, дати критичну оцінку, зробити висновок, а також відповідно до подій художньої реальності змодельовати, реконструювати ситуації із власного життєвого досвіду та найближчого оточення, причому акцент на ідеях морального виховання сприяє процесу самопізнання та самореалізації.

На сторінках аналізованого журналу розміщено *аналітичні* жанри, рубриковані відповідно до вікових особливостей читацького сприйняття, у яких поєднано вербальний та графічний текст – малюнок і коментар чи запитання до нього: «Дослід», «Майстерня». Знайомство з цими жанрами передбачає використання практичних методів у виготовленні дослідного приладдя та його застосування в експерименті, кроки якого детально описано і проілюстровано: «Таємниці фонтану. Зроби собі вдома гарненький фонтан», «Мірило дощу. На-

весні іноді випадає чимало дощу. Щоб знати точно, скільки саме води випаде з неба, її треба виміряти. Зроби собі простий пристрій, щоб вимірювати дощ».

Інформативні жанри в аналізованому номері – це головоломки, логічні завдання, загадки: «Розмальовка. Навскач по калюжах. Манюня Ру і Тигрик гасяють по калюжах. З'єднай лінією по порядку нумеровані цятки, щоб нарисувати веселунам дві калюжі. Потім розмалюй лісових друзів і калюжі», «Що змінилося? Друг виручить. Вінні та Рох хочуть позичити хвоста у Віслучка. Між цими схожими картинками аж п'ять відмінностей. Знайди їх», «Увага! Риболови. Поки Ведмедик Вінні та його друзі ловлять на річці рибу, дай відповіді на ці запитання і трохи помалюй на втіху собі і лісовому гуртові», а також рубрики «Лабіринт», «Розберись-но!», «Складалка», «Лічи й малюй», «Метикуй», виконання яких поєднує у собі завдання різного типу, різні види діяльності, різні рівні пізнання. Пізнавальний, ознайомлюючий із світом риб характер має рубрика «Природа. Кумедні риби. У водах морів живе багато цікавих істот. У тропічних морях цих смішних і гарненьких істот сила-силенна», де розміщені фотографії різних екзотичних риб та подано інформацію про них. Текстове наповнення інформативних жанрів, його стильове оформлення вміщує скритий інтерактивний діалог, ситуацію «питання – відповідь» між читачем (молодшим школярем) та автором/журналістом чи дорослими з найближчого оточення дитини тощо.

На сторінках аналізованого номера журналу представлений також і такий інформативний жанр, як реклама, адресатом якої є читачі/молодші школярі та дорослі з їхнього оточення. Жанр реклами вміщує вербальний і графічний текст, в якому подані анотації рекламованих об'єктів, інструкції для передплати, бланки оформлення з реквізитами передплати, а також сформульовані творчі завдання та інструкції до їх виконання. Таким чином рекламні тексти вписуються у змістовий контекст номеру і виконують дидактичні інформативно-пізнавальні завдання щодо соціального оточення дитини.

Таким чином, виявлені нами дидактичні особливості інформаційних, аналітичних та художніх жанрів в аналізованому взірцеві дитячого журналу забезпечують досягнення триєдиної мети: навчання, розвиток і виховання особистості молодшого школяра. В умовах сім'ї та школи є перспектива ефективного використання не лише розважального, а й навчально-виховного потенціалу дидактичних особливостей жанрів дитячих періодичних видань. Дитяча періодика, зокрема журнали, поряд з читанням книг здатна замінити дитячі енциклопедії, задачники, розмальовки, адже багато журналів особливу увагу звертають саме на розвиток інтелекту дитини, її творчих здібностей. На сьогодні має місце спорадичне використання навчального матеріалу дитячих журналів в сім'ї та школі, що залежить від обізнаності батьків та вчителя зі змістом дитячих часо-

писів, доступності його використання тощо. Така ситуація потребує корекції за участю не лише вчителів-практиків, але й менеджерів освіти та науковців.

Список основних джерел

1. Види дидактичного матеріалу [Електронний ресурс] / Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу: www.moipro.mk.ua. – Дата доступу: 20.01.2015.
2. Вінні та його друзі: журнал для дітей молодшого шкільного віку / пер. з англ. В. Радчук. – Київ : Егмонт Україна ; Новий друк, 2013. – № 5 (75). – 36 с.
3. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 рр. [Електронний ресурс] / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. – Режим доступу: <http://www.chnu.cv.ua/index.php?page=ua/grants/main/933>. – Дата доступу: 25.02.2015.
4. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. [Електронний ресурс] : Закон України / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Дата доступу: 12.02.2015.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс] / Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm. – Дата доступу: 13.02.2015.
6. Круть, І. Журнал для дітей: дискурсивні характеристики [Електронний ресурс] / І. Круть // Вісник Львівського університету. – 2011. – Вип. 34. – С. 136–141. – Режим доступу: http://lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk34/Visnyk%2034_P5_07_Krut%27.pdf. – Дата доступу: 11.02.2015.
7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – Київ : Академія, 2007. – 752 с.
8. Мілн, А. А. Вінні-Пух та його друзі / А. А. Мілн. – Харків : Septima, 2006. – 336 с.
9. Пантюк, М. Дидактика. Конспект лекцій та опорні схеми / М. Пантюк, Т. Пантюк. – Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2010. – 317 с.
10. Розвага // Словник української мови : в 11 т. – Т. 8. – Київ : АН УРСР, 1977. – С. 621.
11. Тертичний, А. А. Жанри періодичної преси : навч. посібник / А. А. Тертичний. – М. : Аспект-Пресс, 2000. – 312 с.